

“Jeg er selv et bump på vejen.”

– Josefine Hilfling møder Henrik Pontoppidan i den hermeneutiske cirkel

INTERVIEW. Lige om lidt skal hun aflevere sin Ph.d.-afhandling om Henrik Pontoppidans arbejdsmåde, der stiller spørgsmålene: Hvordan blev de versioner af *Lykke-Per* og *De Dødes Rige*, som vi kender i dag, til; og hvilke konsekvenser havde Pontoppidans revisioner for fortællingerne? *Pontoppidaniana* har sat cand.mag. Josefine Hilfling stævne for at høre om den forskning, hun laver i tilknytning til Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs udgivelse af Henrik Pontoppidans tre store romaner.

ELIZABETH BLICHER OG NILS GUNDER HANSEN

Som man kunne læse i et interview med professor og projektleder Johnny Kondrup i *Pontoppidaniana* nr. 3 er Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (DSL) i gang med et storstilet udgivelsesprojekt, hvor samtlige versioner af Henrik Pontoppidans tre store romaner udgives digitalt. På den måde bliver det muligt at iagttage – og dermed analysere og reflektere over – alle de ændringer, han lavede undervejs. Man vil dermed for første gang nogensinde, så at sige i ét blik, kunne lave synoptiske, dvs. sammenlignende, læsninger af de forskellige versioner af de titler, vi kender som *Det forjættede Land*, *Lykke-Per* og *De Dødes Rige*.¹ Alle versionerne vil være forsynet med noter og et tekstkritisk apparat; der vil blive udarbejdet efterskrifter til hver af romanerne, og DSL udgiver også romanerne i fysisk form. Tro mod det generelle udgivelsesprincip i selskabet, jf. interviewet med Johnny Kondrup, vil der her blive tale om *førsteudgaverne*, hvilket i Henrik Pontoppidans tilfælde har den fordel, at de ikke har været alment tilgængelige i årevis.

1. Værkerne udkom i mindre dele (bind/hæfter), efterhånden som Pontoppidan skrev dem. Først på et senere tidspunkt blev de samlet i de udgaver, som vi kender i dag, under titlerne *Det forjættede Land*, *De Dødes Rige* og *Lykke-Per*.

Der er i alt ni medarbejdere tilknyttet udgivelsesprojektet, herunder tekstredaktører og studentermedhjælpere. Én af dem er Ph.d.-studerende Josefine Hilfling; hun arbejder på en afhandling med arbejdstitlen *Pontoppidans arbejdsmåde*, hvor opgaven er at beskrive, hvordan forfatteren ændrer *Lykke-Per* og *De Dødes Rige*, og hvilke konsekvenser ændringerne får. *Pontoppidaniana* har i den anledning opsøgt Josefine Hilfling i hendes lejlighed på Åboulevard i København for at høre nærmere om hendes arbejde, der er det eneste deciderede forskningsprojekt tilknyttet udgivelsen.

Tre store romaner i flere versioner med en masse ændringer ... Det lyder umiddelbart som et stort arbejde. Hvordan har du grebet det praktisk an?

“Ja, og jeg skal aflevere afhandlingen 30. marts 2026, så det begynder at snerpe til! Mit centrale værktøj er kollationsudgaven af de tre store romaner, der i forbindelse med projektet er blevet udarbejdet, hvor man kan se, hvad der er ændret, omformuleret, udeladt og tilføjet fra den ene version til den næste. Og så har jeg valgt at koncentrere mig om *Lykke-Per* og *De Dødes Rige* for at opnå en vis afgrænsning.”

Hvis vi griber lidt tilbage, hvordan kom du så til at interessere dig for editionsfilologi, dvs. videnskaben om udgivelsen og genudgivelsen af litterære værker? Måske er det vores fordom, men vi tænker, at det ikke lige er det område, der fanger hos unge litteraturstuderende i dag.

“Nej, det er nok rigtigt. Som mange andre litterært interesserede danskstuderende gik jeg også mest op i næranalyse: hvordan læser man dybest og mest nuanceret en given litterær tekst opfattet som en autonom, dvs. enkeltstående, størrelse? Men på BA (bachelor-delen af danskstudiet, red.) fulgte jeg et kursus i editionsfilologi, litteratursociologi og digital tekstteori ved Johnny Kondrup, Torben Jelsbak og Krista Greve Rasmussen, og her gik det op for mig, at et værk er mere end en tekst – det kan blive revideret og udkomme i forskellige versioner, men dertil kommer alle de materielle aspekter af bogudgivelser, der er og har været gennem historien. Vi sad og sprættede bøger op! Det syntes jeg var vildt fascinerende. Men jeg tror især, det var en øvelse, vi lavede den første dag, der satte mig på sporet af det, jeg laver nu. I øvelsen sad vi med forskellige udgaver af *Det forjættede Land*, og så læste Johnny Kondrup op fra førsteudgaven. Hver gang noget i en af de øvrige udgaver afveg, skulle man sige STOP. På den måde blev det anskueligt, hvor stor en forskel, der kunne være på det, jeg dengang, selvfølgelig ukritisk, bare kaldte en ‘bog’. Jeg endte med at skrive bachelor-projekt om en af Pontoppidans små romaner, *Et Kærlighedseventyr* (1918 og 1930), som findes i to versioner med vidt forskellige afslutninger.

Havde du allerede en særlig interesse for Pontoppidan, eller kom han til dig gennem editionsfilologien?

“Jeg kendte ham selvfølgelig godt, men det var nok mest det sidste. Hans revisionspraksis er markant og unik sammenlignet med andre danske forfatterskaber. Jeg skrev dog kandidatspeciale om Thomasine Gyllembourgs *To Tidsaldre* (1845) og ændringerne i manuskriptet, inden jeg vendte tilbage til Pontoppidan som en del af DSL-projektet.”

Ud over rent ortografiske ændringer som stavemåder og tegnsætning opererer Johnny Kondrup med fem typer af ændringer: stilistiske ændringer, hvor enkeltord, typisk adjektiver eller adverbier, bliver skiftet ud. Så er der forkortelser, der kan gå helt fra ord og sætningsled til episoder og personer, der forsvinder ud af teksterne. Den tredje type er fortælletekniske ændringer, hvor f.eks. Per i førsteudgaven af Lykke-Per skriver breve hjem, hvor samme indhold i anden udgave fortælles i tredjepersons-form. Den fjerde type er kompositoriske ændringer, hvor situationer og episoder flyttes andre steder hen i teksten. Den femte og sidste og maksimale form for ændring er der, hvor slutninger eller værkhelheder omarbejdes helt. Det mest radikale eksempel er Et Kærlighedseventyr, som du selv har skrevet om.

Er du enig med Kondrup i, at det er denne måde, “kagen kan skæres på”, og hvilke typer af ændringer interesserer du dig mest for?

“Kagen kan skæres på den måde, og muligvis kommer jeg også til at skære den sådan. I hvert fald har jeg et afsnit reserveret til bemærkninger om ‘revisionspraksis’, men det har jeg endnu ikke skrevet. Men jeg kan fortælle om det, jeg har beskæftiget mig med. Det, jeg indtil videre har set på, er, om der er bestemte tendenser i hans revisioner – på tværs af revisionstyperne. Er der fx specifikke idéer, han forfølger med sine ændringer? Bestemte motiver, der fremhæves eller nedtones? Osv.”

Det er vist alment kendt, at teksterne altid blev kortere, når Pontoppidan reviderede dem, og det er blevet sagt af bl.a. Thorkild Skjerbæk, at tendensen gik fra følelse til fornuft! Er du enig i det?

“Det er rigtigt, at de altid bliver kortere. Nu foreligger der desværre kun i meget få tilfælde manuskripter til Pontoppidans værker. Det er vist almindeligt at antage, at han brændte dem, men det ved vi strengt taget ikke, om han gjorde. De er i hvert fald ikke bevaret. Men i mine kollationer, eller sammenligninger, kan man se, at Pontoppidan ikke gjorde meget ud af at begrænse sig i førsteudgaverne. Pontoppidans løn blev beregnet pr. ark, så fra et økonomisk perspektiv har der nok heller ikke været incitament til at begrænse sig. Men det er rigtigt, at man kan få en fornemmelse af, at han nogle gange kører ud ad forskellige tangenter i førsteudgaverne; der dukker karakter eller bipersoner op, som man ikke hører noget til siden, eller måske skifter de navn undervejs. I første udgave af *De Dødes Rige* skriver han fx en del mere om “det wellerske system” end i de senere versioner, og derfor er der også flere passager med sarkasme og ironi. Det spares der på senere, uden at hudfletningen af den tyske mirakelkur på nogen måde forsvinder. Det

lyder simpelt, fordi det er indlysende – jf. udgivelsesmåden – men Pontoppidan skrev og fandt delvis på historierne, som han skrev dem. Derfor kan der opstå paradokser – og nærmest mystik! Fx optræder en Hr. Hummelgaard i førsteudgaven i *Lykke-Per* (*Hans sidste Kamp*, red.), der åbenbart gentagne gange har lagt an på Per. Hvad skal han pludselig i fortællingen?”

Er der en proces fra spontanitet og frodighed til mere stram styring?

“Det kan man godt sige, og det er måske ikke altid til det bedre. Jeg synes, at førsteudgaven af *De Dødes Rige* på nogle punkter er mere interessant; der er mere psykologisk dybde i karaktererne, flere tvetydigheder og paradokser. I andenudgaven er der mere styring med en strammere komposition, spændingskurver m.v.”

I disse AI-tider er der måske læsere, der vil tænke: analyser af ændringer i store mængder af tekst ... er det ikke lige en opgave for kunstig intelligens?

Jo, det er det måske. Delvis. Men mennesket kan til alles trøst heldigvis ikke undværes – endnu. Jeg har sådan set forsøgt med en slags AI. Pontoppidan flyttede jo tekst fra udgave til udgave og inkorporerede diverse tidligere udgivelser i nye, og jeg håbede, at AI kunne hjælpe mig med at lave en oversigt over, hvor Pontoppidan flyttede hvad hen. Men AI kan (gudske lov!) ikke fortolke, og fordi Pontoppidan ikke kun klippede en tekst ud fra én passage og klistrede den samme tekst ind i en ny kontekst, men som regel også omskrev den, var det faktisk et ret håbløst resultat. Jeg, fortolkeren! – heureka! – var simpelthen nødvendig. Med det sagt, så har jeg jo kollationsudgaven, der sidestiller de forskellige udgaver og fremhæver variansen. På den måde er jeg allerede godt hjulpet. Men sammenligningen og udvalget af relevante ændringer skal ske i en analog sammenligningsproces.

Er du stødt på nogle særlige udfordringer eller bump på vejen i dit arbejde?

“Man kan måske sige, at jeg selv er et “bump på vejen”, et fortolkende mellemlid, fordi jeg er nødt til, for afgrænsningens skyld, at lave et udvalg af de ændringer, jeg i særlig grad vil interessere mig for. Men når jeg kortlægger diverse tendenser, kan det give et falsk indtryk af hans arbejdsmåde, som om Pontoppidan *kun* ændrede i henhold til et bestemt formål, men det er jo slet ikke tilfældet. Størstedelen af hans ændringer peger ikke på nogen tendens overhovedet. Men hvordan gør man revisioner overskuelige for en læser uden at skabe et narrativ? Det er en udfordring og en meget vigtig detalje. Det er selvfølgelig mit ansvar at udvælge og vurdere det empiriske materiale videnskabeligt, vel vidende at det bliver behandlet gennem mig. En anden fortolker ville måske gøre det på en anden måde, men det er jo et vilkår i humanistisk forskning.”

Kan du give nogle eksempler på interessante ændringer, du gerne vil følge?

Ja. Pontoppidan er jo berømt for sine kvindefigurer, Jakobe i *Lykke-Per* og Jytte i *De Dødes Rige*. Og der sker ændringer med begge. Jakobe fremstår mindre feminin i andenudgaven. Hvordan kan det mon være? Og Jytte Abildgaard fremstår omvendt mere feminin i en kliché-præget forstand i andenudgaven, hvor hun i sin ægteskabelige jalousi sniger sig rundt i byen for at spionere på Karsten From. Også i nyere receptionshistorie har man interesseret sig intenst for Jakobe og Jytte, og mit arbejde bliver selvfølgelig ekstra spændende, hvis det kan intervenere i de store fortolkningsdiskussioner. Men det er altså ikke, fordi jeg er en kvinde, der kun vil beskæftige sig med kvinder. Der kommer også et afsnit om Per, hvor der, på trods af at flere forskere har beskæftiget sig med ændringer i hans karakter, endnu er ting at finde. Torben Dihmer er dog temmelig stabil som karakter i *De Dødes Rige*. Det er i sig selv også en vigtig pointe.”

Er der noget i dit arbejde, der vil ændre vores syn på Henrik Pontoppidan?

“Nej, ikke på et sådant forfatterskabs-niveau. Men det vil give indblik i nogle aspekter og nuancer, der ikke tidligere har været afdækket.”

Kan du allerede nu, selvom projektet stadig er uafsluttet, sige noget om, hvilke forskningsresultater, du forventer?

“Jeg forventer, eller jeg ved, at jeg vil pege på nogle omarbejdelser i de to romaner, som der ikke tidligere er blevet skrevet om, og så vil jeg beskrive den mere tekniske del af hans arbejdsmåde, altså på ord- og sætningskonstruktions-niveau.”

Hvem ser du som målgruppen for dit arbejde?

“Realistisk set er det nok mere fortolkere af Pontoppidans værker end læge læsere. Men der er så også en del fortolkere af Pontoppidan, der kan have godt af at blive mindet om, at et værk af Pontoppidan ikke er én given tekst; det er en proces med aftryk i flere versioner. – Og mere generelt kan et arbejde som mit sige noget om, hvordan kreative processer foregår. Netop nu, hvor diskussionen af kunstig intelligens fylder så meget, er det godt at få indblik i naturlig og kreativ menneskelig intelligens.”